

ERFGOED BRUSSEL

Een publicatie van het Brussels
Hoofdstedelijk Gewest

DOSSIER
TERUG NAAR SCHOOL

N°001
NOVEMBER 2011

DE GEVRIJWAARDE SCHOLEN

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Een niet onbelangrijk aantal scholen werd beschermd of ingeschreven op de bewaarlijst, ondanks het feit dat er geen specifieke thematische vrijwaringscampagne op het niveau van het Gewest plaatsvond. De vrijwaringen zijn het resultaat van specifieke aanvragen, soms verbonden met een verbouwings- of restauratieproject, of van een vrijwaringscampagne gewijd aan de art nouveau. De eerste school die beschermd werd, is de kindertuin in de Sint-Gisleinstraat, de eerste openbare opdracht van Victor Horta. De bescherming in 1976 paste in het kader van een campagne tot vrijwaring van zijn meesterwerken.

En school kan gevrijwaard worden als monument of als geheel, voor het belang dat haar typologie heeft. Ze kan echter ook indirect gevrijwaard zijn omdat ze deel uitmaakt van een landschap (de school uit de jaren 1950 in het Marie-Joséepark, de school in het Poelbos in Jette,...).

Er moet ook een onderscheid gemaakt worden tussen de scholen die gevrijwaard werden omdat ze ontworpen of aangepast werden als school en deze die vandaag hergebruikt worden als school maar niet om die reden gevrijwaard werden. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de Internationale school in het voormalige kasteel Bischoffsheim in Watermaal-Bosvoorde, voor de school van La Cambre (ENSAV) in Huis De Bodt van Henry van de Velde en in de historische gebouwen van de Ter Kamerenabdij in Brussel. Het rectoraat van de *Université Libre de Bruxelles* is gevestigd in het appartementsgebouw dat ontworpen werd als eigen huis en atelier van architect Adrien Blomme; het INRACI is gevestigd in de voormalige conciërgewoning van het Dudenpark.

Sommige gevrijwaarde scholen verloren echter hun oorspronkelijke functie. De Veeartsenijschool van Kuregem bevat nu woningen, de voormalige meisjesschool in Koekelberg van architect Henri Jacobs en de school van het eerste gemeentehuis van Laken zijn allebei hergebruikt als centra voor vzw's.

De hiernavolgende lijst bevat de schoolgebouwen die gevrijwaard werden vanwege hun specifieke typologie. Alle onderwijsnetten en -niveaus zijn vertegenwoordigd, van de vroegste kindertijd tot de universiteit.

OFFICIEEL ONDERWIJS

Peuter- en kleuteronderwijs

Kindertuin, Sint-Gisleinstraat 40
Brussel, 1895-1900, arch. V. Horta

Jardin d'enfants n° 4, Locquenghienstraat 16
Brussel, 1908, arch. F. Symons

Kribbe *Le Nid*, Neststraat 9-13
Elsene, 1911-1934, arch. F. Symons

Kindertuin *Les aigrettes* in de tuinwijk *Le Logis* en *Les Colibris* in de tuinwijk *Le Floréal*
1923 en 1924, arch. J.J. Eggericx

Lager en secundair onderwijs

Voormalige lagere school en gemeentehuis van Laken, Paleizenstraat Over de Bruggen 458-460
Brussel-Laken, vanaf 1832, arch. L.J. Ch. Spaak

Ecole communale n° 6 J.J. Michel, Bordeauxstraat 14
Sint-Gillis, 1891, arch. E. Quetin

Ecole communale n° 4 (Ecole en Couleurs), Rodenbachstraat 37-39
Vorst, 1905, arch. H. Jacobs

Groupe scolaire Josaphat gevormd door de *école communale n° 1*, het gymnasium en de voormalige industriële school, Josaphatstraat 229
Schaarbeek, 1907, arch. H. Jacobs

Voormalige meisjesschool Herkoliersstraat 35-37
Koekelberg, 1907, arch. H. Jacobs

Gemeenteschool *Centre scolaire du Souverain*, Robert Willamestraat 25
Oudergem, 1908, arch. H. Jacobs

Athenée Funck-André, Kapucijnenstraat 58
Brussel, 1908-1910, arch. H. Jacobs

Ecole communale Vervloesem, Vervloesemstraat 36
Sint-Lambrechts-Woluwe, ca. 1910

Ecole communale n° 11-13, Roodebeeklaan 59-61, 103
Schaarbeek, 1913-1922, arch. H. Jacobs

Athenée royal Uccle I, Houzeaulaan 87
Ukkel, 1916-1921, arch. H. Jacobs

Gemeenteschool van de tuinwijk Het Rad, Van Winghenstraat 1
Anderlecht, 1936, arch. C. H. Wildenblanc

Hoger onderwijs

Ancienne école normale de Berkendael, Berkendaelstraat 70-72
Vorst, 1899, arch. L. De Rycker

Voormalig Wetenschapsark in het Leopoldspark in Brussel: voormalig instituut voor fysiologie, 1892-1894, arch. J.J. Van Ysendijck en ing. L. Gérard; voormalig anatomisch instituut, 1893-1899, zelfde makers; voormalig sociologisch instituut (bibliotheek Solvay), 1901-1902, arch. C. Bosmans en H. Vandeveld, voormalige handelsschool Solvay, 1903-1904, zelfde makers

Koninklijke Militaire School, Renaissancelaan 27-33
Brussel, 1900-1909, arch. H. Maquet

Voormalige Veeartsenijschool, Veeartsenijsstraat 41
Anderlecht, 1903-1909

Kunstonderwijs

Koninklijk Conservatorium, Regentschapstraat 30
Brussel, 1867-1876, arch. J.-P. Cluysenaer

Ecole de Dessin et de Modelage,

Monnaertsstraat 2a-4

Sint-Jans-Molenbeek, 1880, arch. J. Benoit

VRIJ ONDERWIJS

Institut du Sacré-Cœur de Lindhout, Brand-Whitlocklaan 55

Schaarbeek, 1863, begin-20ste-eeuwse uitbreiding voor de school

Koninklijk Instituut voor de Doven en Blinden, Georges Henrilaan 278-284

Sint-Lambrechts-Woluwe, 1878, arch. H. Jaumot

Institut de la Sainte-Famille d'Helmet, Chaumontelstraat 5-9

Schaarbeek, kasteel uit de 18de eeuw, kapel en verbindingsvleugel, 1895

Institut Saint-Stanislas, Nervierslaan 115
Etterbeek, 1901, arch. H. Marcq

Sint-Jan-Berchmanscollege, Ursulinenstraat 4 en Priemstraat

Brussel, 1908-1909, arch. G. Cochaux Ségard, en de neoclassicistische kerk van het voormalige Jezuïetencollege, 1850-1852, arch. H. Meganck

Institut Montjoie, Montjoielaan 93-97
Ukkel, 1904, arch. G. Cochaux Ségard

Hoger onderwijs

Rectoraat van de Vrije Universiteit Brussel, Pleinlaan 2

Elsene, 1971-1978, arch. R. Braem

De oudste beschermde school is deze van het neoclassicistische complex met het eerste gemeentehuis van Laken. Ze gaat terug tot de eerste helft van de 19de eeuw. Dit is het laatste voorbeeld in het Brussels Gewest van een typisch 'dorps' programma waarbij een gemeentehuis, de onderwijzerswoning en de school in een vleugel aan de achterzijde gecombineerd werden.

Deze school vormt een uitzondering in vergelijking met de andere gevrijwaarde officiële scholen in de Stad Brussel en de omringende gemeenten, die het plan met een centrale overdekte speelplaats overnemen zoals gebruikt in de in 1875 ingehuldigde Modelschool. De gebouwen van deze monumenten integreerden oorspronkelijk vaak verschillende scholen: kleuter- en lagere school, tekenschool, huishoudschool,...

In deze scholen zijn het eclecticisme met neorenaissance-inslag en de art nouveau bijzonder goed vertegenwoordigd. Deze stijlen belichaamden immers de humanistische en progressieve ideeën die deze scholen in zich droegen. De merkwaardige schoolarchitectuur van Henri Jacobs heeft bijzondere aandacht

gekregen, met zeven beschermingen. Hij ontwierp voor deze scholen het equivalent van de totaal kunstwerken die Victor Horta in zijn woningen creëerde. Er is over alles nagedacht voor het welzijn van de leerlingen. Jacobs ontwierp versieringen, verlichtingsarmaturen, verwarmingselementen en meubilair, dat vaak ook opgenomen is in de bescherming.

De verschillende gevrijwaarde scholen van het katholieke net werden ontworpen in de neogotische stijl die door de Sint-Lukasscholen werd aanbevolen voor deze instellingen. Deze scholen werden opgetrokken door architecten die vaak in deze stijl werkten en nog andere scholen op hun naam schreven. Ze omvatten een kapel, die meestal samen met de schoolgebouwen beschermd is. Het *Sacré Cœur de Lindhout* en het *Institut de la Sainte famille*, allebei in Schaarbeek, zijn - zoals zoveel door congregaties opgerichte scholen - ontstaan rond 18de-eeuwse landhuizen van rijke notabelen. Ze werden aangepast en voorzien van bijkomende gebouwen en een kapel. Het *Institut de la Sainte famille* in Helmet was oorspronkelijk het huis van A.A. Walckiers, dat op het einde van de 18de eeuw werd opgetrokken. Het is een van de merkwaardigste getuigen van de neoclassicistische architectuur in het Brussels Gewest. Het kleine kasteel in het centrum van de eigendom Lindhout werd opgetrokken vanaf 1863 en is een merkwaardig voorbeeld van de eclectische stijl met neo-Vlaamse renaissance-inslag.

Het voormalige Wetenschapspark in het Leopoldspark werd in eclectische stijl met art-nouveau-invloeden opgetrokken. De bouw gebeurde onder impuls van professor Paul Héger met steun van Ernest Solvay. Enkel het voormalig anatomisch en sociologisch instituut zijn beschermd als monument; de twee andere instellingen zijn inbegrepen in het als landschap beschermde park. Het pedagogisch gebruik van drie van deze gebouwen bleef behouden; ze maken deel uit van het *lycée Jacquemain*.

Weinig modernistische schoolgebouwen werden beschermd. Drie ervan maken deel uit van het programma van de tuinvijken Het Rad, *Le Floréal* en *Le Logis* uit het interbellum. Ze getuigen van de aandacht die besteed werd aan deze grote gehelen van woningen om ze te voorzien van de onmisbare gemeenschappelijke voorzieningen. Het rectoraat van de Vrije Universiteit Brussel is een markant voorbeeld van het naoorlogse modernisme. Dit is momenteel het meest recente gebouw dat beschermd werd. Qua typologie sluit het echter beter aan bij kantoorgebouwen dan bij schoolgebouwen.

De grote meerderheid van het dertigjarige gevrijwaarde scholen dateert uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. Dit is de periode bij uitstek waarin er aan nieuwe noden moest beantwoord worden, door de demografische groei van de hoofdstad en haar omgeving en de socio-economische ontwikkeling van België. De gevrijwaarde scholen maken bijna allemaal deel uit van het officiële onderwijs.

Ondanks het relatief grote aantal gevrijwaarde scholen en hun representativiteit voor de Brusselse schoolarchitectuur zijn er nog merkwaardige scholen die een erkenning verdienen wegens hun historisch belang of de kwaliteit van hun architectuur: de voormalige Modelschool in de Lemonnierlaan, de voormalige gemeenteschool aan het Anneessensplein of het *Institut des Arts et Métiers* in Brussel, gemeentescholen en het COOVI-complex in Anderlecht of het *collège St-Michel* in Etterbeek,...

LE NID

Het kinderdagverblijf *Le Nid*, gelegen aan de Neststraat 9-13 in Elsene, werd door de Brusselse Hoofdstedelijke Regering beschermd op 28 april 2011. Het is een origineel, hoefijzervormig gebouw dat tussen 1911 en 1934 gebouwd werd volgens de plannen van architect Fernand Symons. Hij was ook de ontwerper van de kindertuin nr. 4 in de Locquenghienstraat en van het *Palais du Vin* in de Huidevettersstraat, die beide al zijn beschermd. Het werk van deze architect is origineel en verscheiden: het vermengt art nouveau en eclecticisme op een zeer evenwichtige wijze. Bovendien is het pittoreske karakter van deze stijl uitstekend geschikt voor kinderopvang.

De crèche *Le Nid* is een van de belangrijkste verwezenlijkingen van Fernand Symons. Het gebouw is uitstekend geïntegreerd in het stedelijke weefsel en staat in harmonie met zijn onmiddellijke omgeving. Het berust op een uniek concept voor de interpretatie van het programma van een openbaar gebouw. Het komt tegemoet aan het eerste reglement voor kinderdagverblijven uit het einde van de 19de eeuw, waarin de maatregelen voor hygiëne aanzienlijk werden verstrengd. De interne organisatie van de crèche (rustzaal, badkamer, consultatieruimte) en de materiaalkeuze (lambrisering in faïencetegels, parket, tegelvloer) weerspiegelen de bekommernissen inzake hygiëne en ruimte die in deze periode sterk leefden.

Het architecturale programma beantwoordde op dat moment aan een specifiek architectuurmodel, aangepast aan de opvang van peuters en kleuters. Dit geldt ook vandaag nog, aangezien dit uitstekend bewaard gebleven gebouw nog steeds zijn oorspronkelijke functie vervult.

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Cecilia Paredes en Jean-Marc Basy, met de medewerking van Anne-Sophie Walazyc voor het kabinet van Charles Picqué, Minister-President belast met Monumenten en Landschappen

COÖRDINATIE PRODUCTIE

Koen de Visscher

REDACTIE

Dossier: Françoise Jurion-de Waha, Harry Lelièvre, Muriel Muret, Jean-Marc Basy, Nicolas Creplet, Barbara Van Der Wee, Françoise Boelens

Varia: Anne-Sophie Augustyniak

News: Françoise Boelens, Ann Degraeve, Eric Demellenne, Paula Dumont, Catherine Lerclercq, Harry Lelièvre, Brigitte Vanderbrugghen, Thierry Wauters

VORMGEVING

supersimple.be

DRUK

Dereume Printing

VERANTWOORDELIJK UITGEVER

Patrick Crahay, Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, CCN - Vooruitgangstraat 80, 1035 Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd onder de verantwoordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor het reproduceren, vertalen of herwerken zijn voorbehouden.

HERKOMST VAN DE FOTO'S

De meeste iconografische documenten werden ter beschikking gesteld door de auteurs en zijn afkomstig van verschillende verzamelingen (referentie bij elke illustratie).

FOTO OMSLAG

School van de tuinwijk Het Rad in Anderlecht (© www.sergebrison.com, 2008).

LIJST MET AFKORTINGEN

AAM - Archives d'Architecture Moderne

KCML - Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen

KIK - Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium

MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (Documentatiecentrum - Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting)

Mochten er ondanks onze inspanningen om alle reproductierechten te betalen, toch nog gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden, dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij de Directie Monumenten en Landschappen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

ISNN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2011/6860/015